

Türk Din Psikolojisi Dergisi
Turkish Journal for the Psychology of Religion

Sayı: 7 • Haziran 2023 • 71-91
Issue: 7 • June 2023 • 71-91

Diasporada Din ve Kimlik: Almanya'daki Genç Türk Göçmenler Üzerine Nitel Bir Araştırma

Religion and Identity in the Diaspora: A Qualitative Study
on Young Turkish Immigrants in Germany

Abdulcelil Gürbüz

Doktora Öğrencisi
Ankara Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
E-posta: gurbuz.celil@hotmail.com
Orcid: 0000-0003-3730-4510
Ankara / Türkiye

PhD Student
Ankara University
Institute of Social Sciences
E-mail: gurbuz.celil@hotmail.com
Orcid: 0000-0003-3730-4510
Ankara / Turkey

<https://doi.org/10.59379/tdpd.1251852>

Türk Din Psikolojisi Dergisi
Turkish Journal for the Psychology of Religion

Makale Türü • Article Type	Araştırma • Research
Geliş Tarihi • Received	15 Şubat 2023 • 15 February 2023
Kabul Tarihi • Accepted	17 Nisan 2023 • 17 April 2023

Ö z e t

Bu araştırma, Almanya’da yaşayan dördüncü kuşak Müslüman-Türk genç neslin, yerel yaşam açısından deneyimlerinin nasıl olduğunu analiz etmektedir. Gençleri, yerel bağlam içerisinde anlamayı hedeflemekte ve bu sayede dördüncü kuşağın sosyo-psiko-dini yaşam sürecini tespit etmeye çalışmaktadır. Bu amaçla çalışmada kültürel kimlikler alanında yaşanan sorunların, genç göçmenlerin inançları, kültürel değerleri, dinî tutum ve davranışları üzerindeki etkilerini ortaya koymak, göçün yol açtığı değişim ve dönüşümler çerçevesinde oluşan adaptasyon sorunları ve bunların dinî yaşayış ve kültür alanındaki etkilerini tespit etmek, dördüncü nesil göçmen gençlerin sosyal ilişkilere katılım düzeyi ve ev sahibi toplumla ilişki durumunun gençlerin kimlik ve din algısına etkilerini araştırmak ve dördüncü nesil Müslüman-Türk göçmenlerin, öznel görüşlerini ortaya koymak hedeflenmektedir. Bu araştırmanın deseni, nitel yöntem kullanılarak ‘betimleyici ve yorumlayıcı durum çalışması’ şeklinde tasarlanmıştır. Nitel veriler, Almanya’da 18-25 yaş aralığında, dördüncü nesil kabul edilen 20 katılımcı Müslüman-Türk gençlerle Eylül 2022 ve Ocak 2023 tarihleri arasında yüz yüze görüşülerek elde edilen yapılandırılmış görüşme kayıtlarından oluşmaktadır. Dördüncü nesil genç göçmenlerle yapılan görüşmelerden elde edilen nitel veriler analiz edilmiştir. 1961 yılında başlayan göç ile Almanya’ya gelen öncü nesillerin Alman toplumuna adaptasyonu ile ilgili çalışmalar yapılmış olsa da orada doğmuş ve büyümüş genç bireylerin kendilerini tanımladıkları kimlik aidiyetleri ve din algıları ile ilgili çalışmalar kısıtlıdır. Bu bağlamda bu makalede dördüncü nesil Müslüman-Türk göçmenlerin Almanya’da özel ve sosyal yaşamlarında din ve kimlik algıları üzerine elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Araştırma sonucunda Almanya’da yaşayan dördüncü nesil gençlerin, İslam’ı yaşama, dini ve kültürel değerlerini koruma konusunda zorluk çekmekte oldukları sonucuna varılmıştır. Buna rağmen genç neslin, Almanya’da yaşamaktan memnun oldukları ve özellikle bazı gençlerin kendilerini Alman toplumuna adanmış hissettikleri tespit edilmiştir. Ayrıca dördüncü nesil gençlerin kültürel ve dini değerlerini korumaya gayret göstermekte oldukları ve sosyal yaşam alanında her iki topluma da ayak uydurmakta zorluk çekmedikleri sonucuna ulaşılmıştır. Özellikle cami ve dini kurumların faaliyetlerine katılmakta olan genç neslin Türkiye ile olan bağlarını korumaya çalıştığı bulgulanmıştır.

A n a h t a r   K e l i m e l e r

Din psikolojisi • Göç • Din • Kimlik
Diaspora • Aidiyet duygusu

A b s t r a c t

This research aims to analyse the experiences of the fourth generation of Muslim-Turkish youth living in Germany in terms of their local life. It seeks to understand the youth within the local context and thus identify the socio-psychological and religious life processes of the fourth generation. To achieve this goal, the study aims to reveal the impact of problems related to cultural identities on the beliefs, cultural values, religious attitudes, and behaviours of young immigrant individuals. It also intends to identify the adaptation issues arising from migration-induced changes and transformations and their effects on religious practices and cultural aspects. Additionally, the research investigates the influence of the level of social engagement and relationship dynamics with the host society on the identity and religious perception of fourth-generation Muslim-Turkish immigrants. The study also aims to uncover the subjective perspectives of these individuals. The research design employs a qualitative approach, specifically a descriptive and interpretive case study. The qualitative data consists of structured interview records conducted face-to-face with 20 Muslim-Turkish participants, aged 18-25, who are considered fourth-generation immigrants, between September 2022 and January 2023 in Germany. The qualitative data obtained from interviews with fourth-generation young immigrants were analysed. While studies have been conducted on the adaptation of the pioneering generations who migrated to Germany since 1961, research on the self-defined identity belonging and religious perceptions of young individuals born and raised there is limited. Therefore, this article presents findings on the "perceptions of religion and identity in private and social life in Germany" among fourth-generation Muslim-Turkish immigrants. The research findings indicate that the fourth generation of young individuals living in Germany face challenges in practicing Islam and preserving their religious and cultural values. Nonetheless, the study identifies that the young generation is content with living in Germany, and some individuals feel deeply connected to German society. Furthermore, it concludes that the fourth generation of young individuals strive to uphold their cultural and religious values and do not face significant difficulties in adapting to both societies within the realm of social life. Notably, their participation in mosque activities and religious institutions reflects their efforts to maintain connections with Turkey.

K e y w o r d s

Psychology of religion • Immigration • Religion • Identity
Diaspora • Sense of belonging

Giriş

Göç, farklı din, millet, tarih ve kültürlerle mensup toplulukların kendi özel şartlarındaki bir karşılaşmasıdır. Göçmen olarak yaşanan ülkede dil, din ve kültür öğelerinin farklı olması yabancılığı arttırmakta ve “öteki” ile olan karşılıklı olarak pek çok etki ve tepkilere, çatışma ve sancılara yol açmaktadır. Ekonomik, kültürel, sosyal veya herhangi bir nedenle ortaya çıkan göç ile kimlik arasında önemli ilişki vardır. Çünkü kimliği oluşturan toplumsal yapılar çeşitlilik gösterdikçe bireyin sahip olduğu kimlikler de farklılık göstermektedir (Karaduman, 2010: 2887). Göçmenler hem geldikleri ülkelerinin kültürünü ve değerlerini korumaya çalışmakta hem de gittikleri ülkenin kültürü ve değer yargılarıyla yaşamaya çalışmaktadırlar (Güleç & Sancak, 2009: 2856). Bu durumu Almanya’ya göç eden Türklerde görebiliriz. Almanya’ya göç, kişinin bir yandan kendi kültürel ve dini değerlerinden farklı değerlerle buluşması ve diğer yandan da kendi dininin Almanya’ya özgü yapılaşmış şekilleriyle karşılaşması anlamında çarpıcı bir tecrübedir. Gerçi göçmenler için din ve dini yaşayış her ne kadar önceki kültürün bir devamı gibi görünse de bu yeni kültür çevresinde yepyeni bir anlam kazanmakta ve farklı işlevleri yerine getirmektedir (Çelik, 2008: 132).

Kalkınmasını hızlandırmak ve İkinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan işgücü ihtiyaçlarını gidermek için işçi göçüne yönelmiş olan Almanya, bu ihtiyacı göç yolu ile gidermeyi amaçlamıştır. Türkiye ise bu dönemde yaptığı ikili anlaşmalarla 30 Eylül 1961 yılında Almanya’ya resmi olarak göçmen işçi göndermeye başlamıştır (Şahin, 2010: 33). Her ne kadar Almanya’da 1973 yılında dışarıdan işçi alımı durdurulmuş olsa da 1974 yılında yürürlüğe giren aile birleşimi yasası ile birlikte göç, uzun bir süre daha devam etmiştir (Coştu & Özdemir, 2021: 76). Almanya’daki Türk topluluğunu genel olarak kategorize edildiğinde, 1961 ve sonrasında gerçekleştirilen ilk göç dalgalarıyla gelenler birinci nesli oluştururken 1974 yılında yürürlüğe giren aile birleşmesi yasasıyla Almanya’da doğan ya da Türkiye’de doğup küçük yaşta bu ülkeye gelmiş olanlar da ikinci nesli oluşturmaktadır. Birinci ve ikinci neslin çocukları üçüncü nesli oluştururken orunları ise dördüncü nesil gençleri oluşturmaktadır.

Türkiye kökenli de olsalar dördüncü nesil genç göçmenlerin Almanya’daki varlığı dikkate alındığında, artık ‘misafir’ hatta ‘göçmen’ olduklarını söylemek çok zordur. Dördüncü nesil genç göçmenler kendilerini doğup büyüdüğü ülkenin aynı yaş grubu ile kıyaslama yoluna gitmiş ve yoksun kaldıkları imkân ve fırsatları kesin bir şekilde algılamaya başlamışlardır (Başkurt, 2009: 86). Almanya’da dünyaya gelen göçmen

Türk gençleri, aynı toprak parçası üzerinde yaşıyor olsa da kültürel ve dini açıdan mensubu bulunduğu millet ve bu milletin değerleri ile farklı sosyal bir çevre içinde bulunmaktadır. Ancak gençlik çağında yaşanan fiziksel değişimler ve ruhsal dalgalanmalarla beraber, sosyal çevre ile yaşanacak olumsuzluklar hem genci etkilemekte hem de gençlerin ailesini ve toplumsal çevresini de etkilemektedir. Almanya'da doğmuş olan üçüncü ve dördüncü neslin topluma entegrasyon sürecinde milli ve dini kimliklerinin ne olacağı veya nasıl olması gerektiği her iki ülke yetkililerince tartışılmaktadır.

Bu bakımdan göç ile başlayan söz konusu dönüşümün, dördüncü nesil gençlerin kimlik ve din algılarına yansımaları araştırmak, bu çalışmanın hedefini oluşturmaktadır.

a. Almanya'da Göçmen Türkler

Göçün başladığı 1961 yılından bugüne Almanya'da yaşayan göçmen Türklerle, nesiller bazında baktığımızda bugün dördüncü nesil Türk vatandaşlarının yaşamakta olduğunu görmekteyiz (Şahin, 2010: 33). Birinci nesil kısa süre kalma niyetiyle Almanya'ya gelmiştir. Kimisi Türkiye'de doğmuş ve bir kaç yıl sonra Almanya'ya gelmiş kimisi Almanya'ya doğmuş olan ikinci kuşak ise ailenin değerleri ile yaşadıkları ülkenin değerleri ve kültürü arasında ikilemde kalmış zamanla “çok kimliliği” ve “çok kültürlülüğü” benimsemeye başlamış olsa da yaşadığı ülkelerde yabancı olarak görülmeğe kurtulamamıştır. Üçüncü nesil ise ikinci nesil Türk göçmenlerin çocuklarından oluşmaktadır. Dördüncü nesil Türkleri ise, ikinci neslin torunları oluşturmaktadır. Üçüncü kuşak ve dördüncü kuşak Türk gençleri Almanya'da doğup büyüyen kuşaktır. Bu kuşaklar, Türk kültürü ve değerlerine nispeten uzak olmakla birlikte etnik kimlik ve inanç boyutunda kimliklerini önemli ölçüde korumuş/korumaktadır.

Almanya'da dördüncü neslin varlığı dikkate alınacak olursa, göçmenlerin ‘özel ve sosyal’ yaşamlarına ilişkin aşağıda yer alan bazı psiko-sosyo-teolojik analizlerin yapılması mümkündür:

(a)-Birinci kuşağının, Avrupa'ya işçi göçündeki temel amacı, bir kaç yıl çalışarak para biriktirip tekrar Türkiye'ye dönerek ekonomik açıdan rahat bir yaşam sürebilmektir (Unat, 2002: 183). Bu sebeple Alman toplumuyla bütünleşme, kimlik ya da kültürel tanınma gibi problemleri olmamıştır (Başkurt, 2009: 87). Dini kimliğini yeterli gören birinci kuşak, Almanya'daki yaşamlarına devam ederken kendi çocuklarında başlayan eğitim ve uyum sorunları için kaçınılmaz biçimde pratik çözüm arayışlarına girmişlerdir.

(b)-İkinci kuşağın Hristiyan toplumdan aldığı kültür ile evde Müslüman anne-babanın kültürel aktarımı arasında fark ortaya çıkmıştır. Almanya'da büyümeleri ve bu ülkede okula başlamaları ve doğal olarak buradaki kültürden etkilenmeleri sebebiyle ikinci kuşağın yaşadığı toplumda din, kimlik ya da kültürel değerler alanında yaşadıkları problemler belli ölçüde farklılaşmıştır (Çelik, 2008: 129). Sosyal hayat ve özellikle okul ortamında farklılıkları daha fazla hissetmiş olan ikinci kuşak Türkler, ailenin dini yaşam ve kültürel farklılıkları ile toplumun dini ve kültürel değerleri arasında zorluk çekmiştir.

(c)- İlk iki nesil için Müslüman olduğunu hatırlama Türkiye'ye yönelik ve Türkiye şartlarıyla yakından ilgiliyken 3. ve 4. kuşak için dinsel kimliğe sahip olma konusu, Almanya şartlarına göre Müslüman olma konusu olarak ele alınmaktadır.

(d)-Üçüncü ve özellikle dördüncü nesil, ilk iki kuşağa göre Almanya'da kalıcıdır ve Almanya şartlarına göre hareket eden ve daha rahat harcama yapan nesil olmuştur.

(e)-Dördüncü nesil Türkler, Türkiye'ye karşı özlem duysalar da Türkiye'yi hatıraları olmayan bir "anavatan" olarak kodlamaktadır. Dolayısıyla dördüncü kuşak genç nesiller, buldukları her fırsatta ana vatana gitmeyi isteseler de orada da yaşam şekli ve konuşma dili açısından farklı olarak görülmektedir (Gencer, 2009: 399-406).

(f)-Dördüncü nesil Türk gençlerin, Anavatan'a karşı ilgi ve özlemleri azalmıştır ama bitmemiştir. (Araştırmaya katılan katılımcı gençlerin ifadeleri bu durumu göstermektedir.) Dördüncü kuşak gençler için, sosyal çevrede kullanabilme imkânı az olan etnik dil, yakınları ziyaret durumunda veya tatil yapmaya gidilen memlekette kullanabileceği bir dil haline gelmeye başlamıştır. Bu durum bazı araştırmalarda da vurgulandığı üzere, kültürel ve dini değerlerin sonraki kuşaklara aktarımı konusunu daha karmaşık bir hale getirmektedir (Oruçlu, 1999: 102-103; Akıncı & Kutlay, 2009: 123-137).

(g)-Almanya'da Türk göçmenler, kültürel bakımdan kimliği etkileyen asimilasyon, entegrasyon, sosyal dışlanmışlık ayrılma ve marjinal kalma gibi değişen politika ve pozisyonlarla karşı karşıya kalmışlardır. Göçmen Türklerin kimlik sorunları bağlamında yapılan tanımların çoğu, onları iki kültür arasında sıkışmış 'kurbanlar' olarak yorumlarsa da (Çelik, 2008: 112) dördüncü kuşak Türk gençleri, kültürler arasındaki hareketli zemin üzerinde var olma yeteneği geliştirebilmişlerdir. Bu kuşağın arkadaşlık ve evlilik ilişkileri, eğitim durumları vb. gündelik hayat alışkanlıkları bu durumu göstermektedir.

(h)-Almanya’da ilk nesil Müslüman-Türk göçmenlerin oluşturdukları sivil toplum kuruluşları ve özellikle camiler, dördüncü nesil gençlerin, etnik, dini ve kültürel kimliklerini koruma görevi görmektedir. Dolayısıyla bu kuruluşlar, hem dini değerleri yaşamaya önem verenlerin dinsel yönelimini daha da canlandırmasını da etkili olmakta ve hem de ana vatanında dinsel yaşantısı olmayan, ancak yaşadığı ülkedeki farklılık ve zorluklara karşı dini hareket tarzı ile ilgilenen göçmenleri yönelim açısından etkilemektedir.

b. Problem ve Amaç

Bu çalışmanın problem cümlesi: “Dördüncü nesil Müslüman-Türk genç göçmenlerin ‘özel, sosyal, dinsel’ vb. yaşam boyutlarında karşılaştıkları ırkçılık, sosyal dışlanma ve ötekileştirilme gibi durumlar, gençlerin birlikte yaşam ile ilgili bireysel algılarında nasıl bir betimsel tablo ortaya çıkarmaktadır?” şeklinde oluşturulmuştur.

Bu nitel araştırmanın amacı, Almanya’da Müslüman-Türk-göçmen-geç dördüncü neslin ‘kişisel, sosyal, dinsel’ vb. çeşitli yaşam boyutlarının yanı sıra ‘kimlik ve din algıları, uyum ve entegrasyon’ gibi birlikte yaşama deneyimleri ile gençlerin çeşitli kişisel tecrübeleri hakkındaki bireysel algıları ve bu konudaki görüşlerini ortaya çıkarmaktır. Bu bağlamda bu araştırma, Eylül 2022 ve Ocak 2023 tarihleri arasında Almanya / Frankfurt / Viernheim’da “Dördüncü nesil Müslüman-Türk genç göçmenlerin yaşam deneyiminde edindiği kimlik ve din algılarını haritalama” üzerine nitel veri toplamak amacıyla gerçekleştirilen nitel desenli bir çalışmadır.

Çalışma metodolojisi araştırmanın amacına ve konusuna uygundur. Çalışma grubu, araştırma evrenini temsil yeteneğine sahiptir. Araştırmada yer alan sosyo-demografik bilgi formu ile yarı yapılandırılmış görüşme soruları, tüm katılımcılar tarafından içtenlikle cevaplanmıştır. Araştırma Almanya / Frankfurt / Viernheim sınırları içinde yaşayan dördüncü nesil Müslüman-Türk genç göçmenlerle yapılmıştır. Dolayısıyla bu nitel araştırma için yapılan genellemeler, araştırmada kullanılan çalışma grubuyla sınırlıdır. Metodolojik olarak nitel araştırma yöntemi kullanılan araştırmada gençlerin evli ya da bekâr olmasına bakılmamıştır. Yaş konusunda sınırlama yapılmış ve 18-25 yaş aralığındaki genç nesiller çalışmaya alınmıştır. Genç neslin dini ve milli olma durumu da (Müslüman-Türk) özellikle dikkate alınan kategorilerden birisidir.

Her ne kadar Almanya’da dünyaya gelmiş ve uzun zamandan beri Almanya’da yaşıyor olsa da gençler bir “azınlığa” mensup olarak ve bu azınlığın değer yargıları ile büyümektedir. Türk gençleri için ne “Türk” ne de “Alman” olmak; ne ailesinden öğrendiği kültürel mirası tümüyle

yaşayabilmek ne de içinde bulunduğu toplumun değerlerini tamamıyla benimseyemiyor olmak gerçek manada arada kalmışlıklara sebep olmaktadır. Bu durum zaten zor olan gençlik dönemini, göçmen gençler açısından daha da zorlaştırabilmektedir. Nitekim Almanya’da yaşayan göçmen gençlerin ailelerinin değerleri ile büyüdüğü ve ev sahibi toplumun kültürel değerleri arasında kaldığı, nereye ait olduğunu bilemediği ve bir kültür/kimlik/aidiyet problemi yaşadığı sıklıkla belirtilmektedir. Farklı kültürden ve dinlerden insanlarla bir arada yaşayan göçmen Türk gençlerin, içinde buldukları bu süreci anlamak amacıyla genç Türk göçmenlerle derinlemesine görüşmelerde bulunmak, bu görüşmelerden yola çıkarak göçmen olmanın nasıl bir his olduğu ve ne anlama geldiğini, gençlerin uyum sürecini nasıl deneyimlemekte olduklarını ve bu süreçte manevi ihtiyaçlarının neler olduğunu belirlemek alanda yapılacak çalışmalara katkı sunacaktır.

c. Yöntem

Yöntem olarak bu nitel araştırmada “betimleyici ve yorumlayıcı durum çalışması” esas alınmıştır. “Gözlem, görüşme ve veri analizi yöntemlerinin esas alındığı, duyguların ve tepkilerin olduğu gibi ve kapsayıcı şekilde ortaya çıkartılması için nitel yöntemin takip edildiği” araştırmaya nitel araştırma denmektedir (Baltacı, 2019: 368-369). Nitel araştırmanın en önemli yöntemi ‘görüşme’dir. Görüşme katılımcıların görüşlerini, yaşam deneyimlerini ve duygularını tespit etmede üzerinde durulan güçlü bir nitel yöntemdir. Görüşmenin ana yöntemi ‘sözlü iletişim’dir (Yıldırım, 1999: 7-17). Nitel çalışmalarda, nitel verinin sayılara indirgenmesi amaçlanmaz. Nitel veriyle araştırmacı, çalışmakta olduğu konuyla ilgili gerçekçi bir resim oluşturmayı amaçlamaktadır. Bu nedenle nitel verinin detaylandırılarak ayrıntılı bir şekilde ortaya konması önem arz etmektedir (Özdemir, 2010: 327).

Daha önce ifade edildiği gibi bu çalışma, betimleyici ve yorumlayıcı duruma önem veren nitel bir çalışmadır. Durum çalışması, belirli durum hakkında gözlem, görüşme, görsel-işitsel materyaller ve dokümanlar gibi çoklu bilgi kaynakları aracılığıyla ayrıntılı ve geniş bilgi toplamak ve bir durum betimlemesi ya da durum temalarını ortaya koymaktır (Creswell, 2009’dan akt. Çayır & Gökbulut, 2015: 255). Bu çalışmanın nitel verisi, mülakat esnasında katılımcıların ifade ettikleri görüşme metinleridir. Özetle, çalışma grubu seçiminden veri toplama ve analiz sürecine kadar geçen aşamalarda nitel araştırma yöntemleri kullanılmıştır.

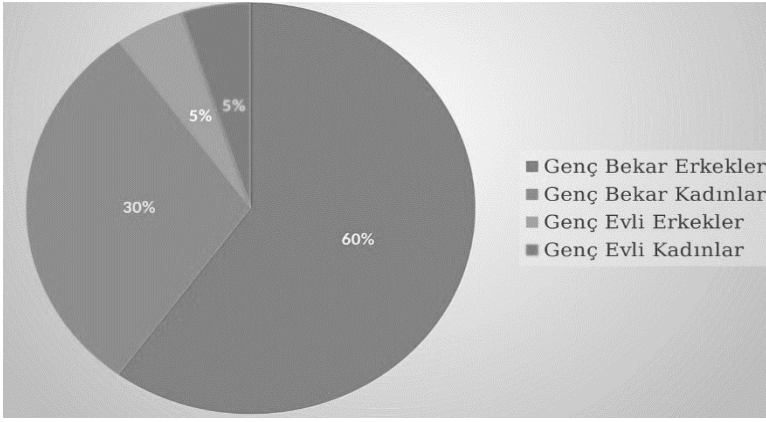
c.a. Çalışma Grubu ve Sosyo-Demografik Özellikleri

Araştırma için çalışma grubunu oluşturulurken olasılığı bilinmeyen örnekleme yöntemlerinden ‘kolay ulaşılabilir durum örnekleme’

kullanılmıştır. Bu örnekleme türü, diğer örnekleme yöntemlerinin kullanılmadığı, araştırmaya hız ve pratiklik kazandıran, araştırmacıya yakın ve erişilmesi kolay olan bir grubun seçilmesine işaret eder (Yıldırım & Şimşek, 2013). Bu araştırmanın çalışma grubunu, dördüncü nesil genç Müslüman-Türk göçmenlerden Viernheim’da yaşayan yirmi genç katılımcı oluşturmaktadır. Katılımcıların isimleri etik kurallar gereği kodlanmıştır. Araştırmada gönüllü olarak yer alan katılımcılar sosyo-demografik özellikler başlığında sıralama halinde gösterilmiştir. Araştırmada yer alan katılımcıların erkek ve kadın olma; ayrıca evli ve bekâr olma durumu Grafik-1’de gösterilmektedir.

Grafik-1:
Araştırmada yer alan katılımcılar

c.b. Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada, yazılı ve sözlü olmak üzere iki farklı veri toplama aracı kullanılmıştır.

1-Sosyo-Demografik Bilgi Formu: Araştırmacı tarafından geliştirilmiş ve görüşmeye katılan gençlerin sosyo-demografik bilgilerini toplamak için kullanılmıştır. Formda yer alan demografik sorular, öncelikle katılımcıların cinsiyet, yaş, meslek gibi nitel verilerini toplamak için tasarlanmıştır. Ayrıca formda yer alan diğer açık uçlu sorularla da katılımcıların aile yapısı ve evlilik durumu, evli ise eşin kökeni, kültürel yaşam olanakları, bireysel kimlik ve dindarlık algıları ve psiko-sosyal durumları ve manevi ihtiyaçları ile ilgili verilerin toplanması hedeflenmiştir.

2- Yarı Yapılandırılmış Görüşme: Araştırmacı tarafından öncelikle konuyla ilgili oluşturulan literatür incelenmiştir. Daha sonraki aşamada katılımcılarla yapılacak görüşmeler için araştırmanın amaçları çerçevesinde yarı yapılandırılmış mülakat soru formu oluşturulmuş; sorular

araştırmanın amaçlarını ve sürecini bilen, alanında uzman din psikoloğunun görüşleri doğrultusunda hazırlanmıştır. Hazırlanan bu sorulara, alan uzmanının görüşleri alınarak son şekli verildikten sonra görüşme aşamasına geçilmiştir.

c.c. Uygulama ve Analiz

c.c.a Uygulama

1-Form doldurma aşaması: Araştırmanın nitel verileri, Eylül 2022-Ocak 2023 tarihleri arasında toplanmıştır. Veri toplamak için gönüllü olarak çalışmaya katılmayı kabul eden katılımcılarla ön görüşmeler yapılmış ve çalışmanın amacı açıklanmıştır. Daha sonra ise araştırmaya gönüllü katılmayı isteyen katılımcılara ‘sosyo-demografik bilgi formu’ verilmiş ve formu doldurmaları istenmiştir.

2-Görüşme aşaması: Bu araştırma için yapılan görüşmelerde öncelikle gönüllülük esası temel alınmıştır. Araştırmaya katılmak isteyen gençlere, yüz yüze görüşme talebi iletilmiş ve gönüllü olan 18-25 yaş aralığındaki gençlerle yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerde ismi geçen kişilerin özel hayatlarını koruyabilmek amacıyla bilimsel etik kuralları gereği “Katılımcının adı ve soyadının baş harfleri ile cinsiyeti ve yaşı” şeklinde kodlama yapılmıştır. Görüşmeler sırasında ses kayıt cihazı kullanılmış ve daha sonra bu kayıtlar üzerinden analizler yapılmıştır.

c.c.b Analiz

1-Temalandırma aşaması: Elde edilen veriler, nitel araştırmalarda sıklıkla tercih edilen içerik analiz yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. İçerik analizine başlanmadan önce kategorik olarak çalışmanın amacı doğrultusunda, araştırmacı tarafından temalar ve alt temalar düzenlenmiştir. Buna göre çalışmadan elde edilen nitel verileri kategorik olarak analiz edebilmek için: 1- sosyo-demografik özellikler, 2- özel yaşam, 3- dini yaşam, 4- sosyal yaşam ve sosyal çevre ile ilişki durumu, 5- manevi ihtiyaçlar, şeklinde beş başlık altında nitel ana temalar ve alt temalar kullanılmıştır.

2-Görüşme çözümü aşamasında görüşmelerden elde edilen veriler, nitel veri kaynaklarına göre sınırlandırılarak içerik analizi yapılmaya hazır duruma getirilmiştir. Veriler, belirlenen temalar ve alt temalar doğrultusunda analiz edilmiştir. Görüşmelerin çözümünde katılımcıların her biriyle ilgili verilerin karışmaması için “Katılımcının adı ve soyadının ilk harfleri, cinsiyeti ve yaşı” şeklinde bir kodlama yapılarak çözüm gerçekleştirilmiştir.

d. Bulgular

Birlikte yaşamının sosyal, dini ve psikolojik anatomisini konu alan makalenin bu bölümünde, Viernheim sınırları içerisinde yaşayan dördüncü nesil Müslüman-Türk genç göçmenlerin “özel ve sosyal yaşamları” üzerine bilgi toplamak amacıyla oluşturulan yapılandırılmış görüşme soruları esas alınarak gerçekleştirilen görüşme metinlerinin alt temalarına göre çözümlerine yer verilmiştir.

Bu makalede, içerik analizi sonucunda elde edilen bulgular: 1- Katılımcının kendini tanıtmaması, 2- Özel yaşamı, 3- Dini yaşamı, 4- Sosyal yaşamı ve sosyal ilişki durumu, 5- Manevi ihtiyaçları olmak üzere beş ana tema altında toplanmıştır.

Türkler, 1961 yılında başlayan ve sonrasında devam eden göç neticesinde, çok farklı olaylarla karşılaşmışlardır. Geldikleri yer ile anayurtları arasında, zamanla karma bir kültür oluşturmaya başlamış olan Türk göçmenler (Taşgın, 2009: 597), yeni vatanlarında geleneksel yaşamlarını sürdürmeye devam etmişler ve geldikleri ülkenin kültürel yaşamından farklı ve yeni bir sosyal sınıf ortaya çıkarmışlardır. ‘Özel, sosyal, dinsel’ vb. çeşitli yaşam boyutlarında; ‘Göçmen dördüncü nesil Müslüman-Türk gençlerin, din ve kimlik algıları’ni tespit etmeyi hedefleyen bu nitel çalışmada; Müslüman-Türk göçmenlerin “özel ve sosyal yaşamları” üzerine elde edilen bulgular çerçevesinde, aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

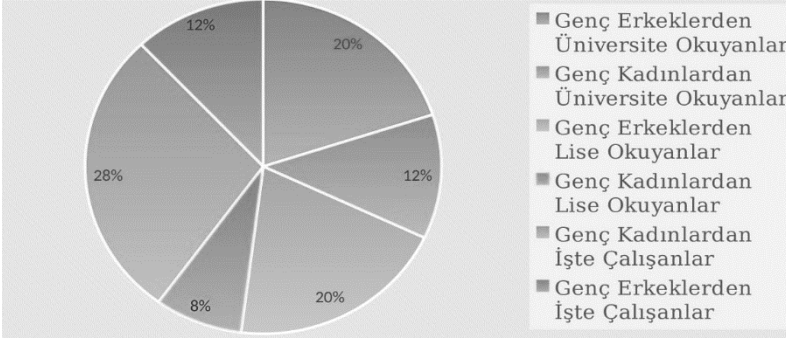
d.a. Sosyo-Demografik Özellikler

• Bu nitel araştırmaya katılan 20 katılımcıdan yedi kişi, genç kadınlardan oluşmakta ve 13 kişi, genç erkeklerden oluşmaktadır. Genç kadınlardan, bir kişi evli, eşi Türk ve çocukları yoktur. (Katılımcı: 6) Erkeklerden bir kişi evli ve eşi Alman asıllı Müslümandır. Bir tane çocukları vardır. (Katılımcı: 1).

• Katılımcı erkeklerden 3 kişi 18 yaşında; 2 kişi 19 yaşında; 4 kişi 21 yaşında; 1 kişi 22 yaşında; 3 kişi de 23 yaşındadır. Katılımcı genç kadınlardan 2 kişi 18 yaşında; 1 kişi 20 yaşında; 2 kişi 23 yaşında; 1 kişi 24 yaşında ve 1 kişi de 25 yaşındadır. Katılımcı erkeklerden 5 kişi Üniversitede okumakta; 5 kişi lisede okumakta ve 3 kişi de çalışmaktadır. Katılımcı kadınlardan 3 kişi üniversitede okumakta; 2 kişi lisede okumakta ve 2 kişi de çalışmaktadır. Katılımcılardan bir kişi, on bir yaşında Almanya’ya gelmiş (Katılımcı: 11); diğer tüm katılımcılar Almanya’da doğmuştur. Katılımcıların eğitim ve çalışma durumu Grafik-2’de verilmiştir.

Grafik-2:

Katılımcıların eğitim ve çalışma durumu

• Katılımcıların kişisel bilgileri burada belirtilmemiş sadece genel özellikleri ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. On birinci katılımcının dışında tüm katılımcılar Almanya doğumlu olduğunu ifade etmişlerdir. Katılımcıların tamamı Almancayı iyi bilmektedirler. Erkek katılımcılardan bir kişi, (Katılımcı: 1) Alman asıllı bir Müslümanla evli ve bir çocuğu vardır. Kadın katılımcılardan da bir kişi, (Katılımcı: 6) Türk'le evli ve çocukları yoktur. Çevresinde Türkçeyi konuşan çok fazla kimse olmadığından Almancayı daha iyi konuştuğunu belirten katılımcının ifadesine göre (Katılımcı: 3) Türkçe sık kullanılan bir dil olmadığından unutulmaya doğru gitmektedir. Türkiye ile ilişkileri konsolosluk üzerinden devam eden dördüncü nesil Türk gençler, Türkçe resmi yazıları anlamakta zorlanmaktadır.

d.b. Özel Yaşam

• Özel yaşamın en önemli alanının 'aile' faktörü olduğu bilinmektedir. Katılımcılardan 1 ve 6 evlidir. Katılımcı 1, Alman asıllı Müslüman bir kişiyle evlidir. Katılımcı 6 ise Türk asıllı Müslüman ile evlidir. Katılımcılardan 1'in çocuğu varken, 6'nın çocuğu yoktur.

• Almanya'ya göçen birinci nesil göçmenlerin, daha çok göçmenlerle sosyal ilişki kurduğu ve evlilik konularında da tercihlerini Türklerden yana kullandıkları, yapılan araştırmalarda ortaya konmuştur (Coştu ve Özdemir, 2021: 76). Ancak bu araştırmada, dördüncü nesil gençlerin, Alman asıllı kişilerle evliliğe olumlu baktıkları sonucuna ulaşılmıştır. Bu konuda yakınları karşı çıkacak olsalar da Alman toplumunda büyümüş genç nesillerin, etnik veya kültürel farklılıklara rağmen arkadaş çevrelerinde, Almanlara yer vermenin yanı sıra, onlarla evlilik yapmaya da olumlu baktıkları tespit edilmiştir. [Soru] = 1. Evli misiniz? Evliyseniz eşiniz Türk mü Alman mı? Alman ise yabancı birisiyle evliliğin avantajları ve dezavantajları nelerdir? Katılımcı-1: "Evliyim ve eşim Alman asıllı

Müslümandır. Biz lisede arkadaşlık yapıyorduk. Daha sonra bu birlikteliğimizi ilerletmek istedik. Ben üniversiteyi kazanınca evlenmek istedim. Annem ve babam karşı çıksalar da ben onları ikna ettim. Eşim daha önceden Müslüman oldu ve daha sonra evlendik. Avantaj olarak pek bir şey söyleyemeyeceğim çünkü biz sınıf arkadaşydık ve birbirimizi sevince evlenmek istedik. Dezavantaj olarak eşim farklı kültürden olduğu için bazen ailelerimiz ile bir araya geldiğimizde davranış şekillerimiz farklı olabiliyor. Bir de dil konusunda sorun olabiliyor. Dedem ve babannem bize geldiklerinde çok iyi Almanca bilmediklerinden biraz komik olabiliyor. Birde çocuğumuz var. Çok olmasa da bu konuda da biraz kaygılarım var.

• Dördüncü nesil gençlerden evli olanlar, çocuklarına kültürel değerlerini aktarma konusunda bazı şeyleri dezavantaj olarak görseler de aynı ortamda büyümüş olma, aynı okulda okumuş olma ve aynı dili kullanma gibi sebeplerle, Alman asıllı kişilerle evlenmektedirler. Katılımcı-1: “Alman asıllı bir Müslümanla evli olduğum için bazen kaygılanıyorum. Tabi ki kendi öz kültürümüzü öğretmek istiyorum. Ama bunu ne kadar başarabilirim bilmiyorum. Eşimle Almanca konuşuyoruz, ikimizde burada doğduk. Ben Türkçe konuşmayı annem ve babamdan öğrendim. Evde olduğumuz zaman, bizimle Türkçe konuşurlardı. Şimdi biz, evde eşimle Almanca konuşuyoruz. Çocuğumuza Türkçeyi ve kendi kültürümüzü nasıl öğreteceğiz bilmiyorum. Ben üniversitede son sınıftayım ve gün içerisinde okula gidiyorum. Eşim de çalışmaya gidiyor. Bu nedenle çocuğu anneme bırakıyoruz. Annem çalışmadığı için çocuğa bakabiliyor. Bu konuda annemin etkili olacağını biliyorum. Umarım öyle olur ve evladımız kendi öz kültürünü de öğrenebilir. Bu katılımcının nitel ifadeleri bu konudaki problemleri açık biçimde ortaya koymaktadır. Dolayısıyla bugün Almanya’daki Türk kökenli gençlerin, kozmopolit bir arkadaş çevresine sahip olma ve evliliklerini de bu yönde gerçekleştirme durumuna açık olduklarını söylemek yerinde olacaktır. Doğal olarak bu durum genç nesillerin bireysel, sosyal ve kolektif kimliklerini de etkilemektedir.

d.c. Dini Yaşam

• İslam’ı yaşamakta zorluk çekiyor musunuz? sorusuna katılımcıların %10’u zorluk yaşamıyorum cevabını verirken, %90 İslam’ı yaşamakta zorluk çekmekte olduklarını ifade etmişlerdir. Bu duruma göre, Almanya’da doğmuş ve büyümüş olsalar da, daha önceki nesiller gibi dördüncü nesil gençler de, İslam’ı yaşamakta zorluk çekmektedirler. Oruç tutma konusunda zorluk yaşayanların; başörtüsü konusunda kendisini rahat hissetmeyenlerin; namaz vakitleri ve ezan sesi konusunda

zorluk çekenlerin; okul ortamında ve çevrede İslam'ı yaşamada zorlananların ve çalışan genç kadınların ifadeleri bu durumu göstermektedir.

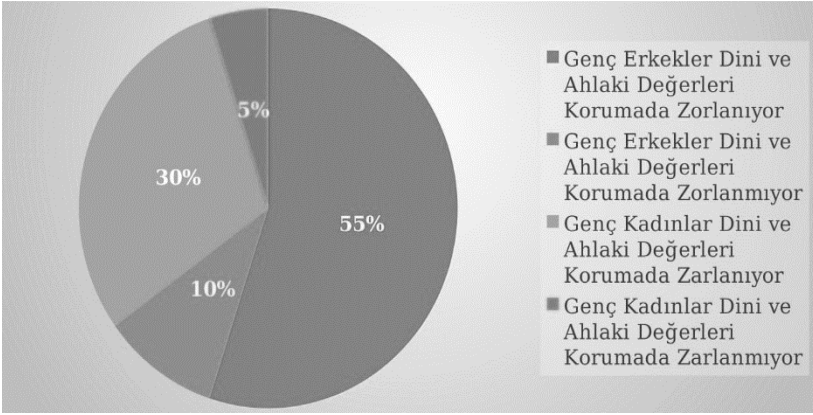
• İslam'ı yaşama konusunda zorluk çekmediğini belirten katılımcı 6: “Dinimi yaşamakta zorluklarla karşılaşmıyorum” ifadesini kullanmış ve bunun sebebini açıklamamıştır. Diğer katılımcı ise şunları ifade etmiştir: “İslam'ı yaşarken zorluklarla karşılaşmıyorum. Almanlar bana İslam'ı yaşamayın, namaz kılmayın veya oruç tutmayın diye bir şeyler demiyorlar. Bunlar insanın içinden gelen şeyler.” (Katılımcı: 10)

Katılımcı-19: “Almanya’da çalışan bir bayan olarak İslam’ı yaşamakta zorlanıyorum. Hem iş yeri imkânları hem de namaz vakitleri açısından dinimi tam olarak yaşayamıyorum.”

• “Dini ve ahlaki değerlerinizi korumada zorluk yaşıyor musunuz?” Sorusuna verilen cevaplarla oluşturulan Grafik-3’e göre, genç göçmenlerin içinde yaşadıkları ülkede, dini ve ahlaki değerlerini korumada zorluk çektikleri anlaşılmaktadır.

Grafik-3:

Dini ve ahlaki değerlerinizi korumada zorluk yaşama

• Yalnızlık duygusuna karşı göçmen gençlerin kendi aralarında oluşturdukları arkadaş ve hemşerilik gibi ilişki grupları onlara, yaşadıkları toplumda geleneksel tutum ve davranışlarını sürdürme imkânı sağlamaktadır. Aynı dine mensup ve kültürel değerlere sahip kişilerle kurulan anlamlı kültürel temaslar, göçmen gençler için bir korunma ve dayanışma ile birlikte, dini değerlere dayalı bir bilgi birikiminin kaynağını oluşturmaktadır. Katılımcıların tamamı, Almanya’daki cami ve dini kurumların dini, sosyal ve kültürel faaliyetlerini faydalı bulduklarını ve bu tür etkinliklere katılmaya çalıştıklarını belirtmişlerdir. Cami ve dini ku-

rumların yaptığı faaliyetlerin dini bilgilerini arttırdıklarını da ifade etmektedirler. “Dini bilgilerim artıyor, doğruyu yanlışını daha iyi öğrenebiliyoruz, Müslüman olduğumuz için bizlere İslam’la ilgili çok sorular soruluyor bunlara cevaplar veremiyoruz. Ama camilerde yapılan programlarda İslam’la ilgili sorulara cevaplar verebilecek bilgiyi öğrendiğimi düşünüyorum.”

• Göçmen Türk gençler için, dinsel nitelikli grup ve cemaatlerin faaliyetleri, göçmen gençlerin kendi içinde bir dayanışma grubu oluşturmalarını sağlamaktadır. Nitekim katılımcıların ifadelerinden bu durum rahatça anlaşılmaktadır. Faaliyetlere katılınca huzur bulduklarını ve kendilerini mutlu hissettiklerini söyleyenlerin ifadelerinden bu açıkça anlaşılmaktadır. Bu konuda faaliyetlere katılmakla rahatladığını söyleyen bir katılımcının ifadesi bu tezimizi doğrulamaktadır. “Cami ve dini kurumların faaliyetlerini çok iyi buluyorum. Bu etkinliklere katılınca kendimi rahatlamış hissediyorum.” (Katılımcı: 7). Yaşadığı toplumda göçmen olarak görülme ve aynı ülkede doğmalarına rağmen Türk gençlerinin karşılaştıkları kültürel sorunlar gençleri hem camilere hem de dini kurumların kültürel faaliyetlerine katılmaya yönlendirmektedir. Nitekim Uslu’da Almanya’da gençlerle yaptığı çalışmada benzer sonuçlara ulaşılmıştır (Uslu, 2010).

• Farklılıklardan ziyade ırkçılığın, ötekileştirmenin ve dışlamaların etkisiyle gençler ya tepkisel bazda öz kültürlerinden uzaklaşmakta veya değerleri ve inançları aşırı yüceltmekteler. Katılımcı ararken bu gruplaşmayı çok net yaşamış olduk. Hayatlarına, dini arka planda bırakarak devam etmeyi tercih eden gençlerle mülakat yapma imkânı ve durumu maalesef bulunamamıştır. Gözlemlerimiz doğrultusunda diyebiliriz ki dinlerine karşı bu tutumlarının arka planındaki ana sebeplerden birisi kendi değerleriyle (İslamî kültür) yaşadıkları ülkenin değerlerinin (Hristiyan kültürü) farklı olması ve öz değerlerinin yaşadıkları ülkede kabul görmemesidir. Görüşmeyi kabul eden katılımcıların, kendilerini dine yakın gördükleri, dini hayatlarının tüm noktalarına aksettirmeseler de dini davranışta bulduklarında kendilerini iyi ve mutlu hissettiklerini ifade ettikleri sonucuna varılmıştır. (Tüm katılımcılar). Şunu açıkça ifade edebiliriz ki dinin bu gençlere kazandırdığı anlam ve motivasyon çok dinamik ve etkilidir. Özellikle ‘öteki’ ve ‘azınlık’ oldukları bir ülkede, ‘entegre’ ve ‘asimile’ şartlarını değerlendirme durumunda gençlerin dini düşünceleri, onların zor durumlarda ayağa kalkıp güç bulmalarını sağlayan ve yollarını aydınlatıp onlara yeni hedefler belirleyen bir kaynak olma görevi üstlenmektedir.

d.d. Sosyal Yaşam ve Sosyal Çevre

• Türk göçmenler için, Almanya’da uzun bir süre “gastarbeiter” yani (misafir işçi) “yabancı” anlamına gelen “auslander” terimi kullanılmış olsa da, bugün bunların yerine yeni bir terim kullanılmaktadır ki bu terim, “göçmen kökenli” anlamına gelen “migrationhintergrund” kelimeleridir. Ancak bu durum Türk kökenlilerin, Almanlar tarafından tam anlamıyla kendilerinden birileri olarak görülmedikleri anlamını da taşımaktadır. Durum böyle gelişmiş olsa da gençlerden bazıları kendilerinin göçmen olmadığını, ailesinin göçmen olduğunu, dolayısıyla bu sınıflandırılmalara kendilerinin tabi tutulamayacağını vurgulamaktadır. Dördüncü nesil gençler, Almanya’nın yaşantısına adapte olmuş ve kendilerini Avrupalı-Türk-Müslüman olarak görmektedirler. Bu araştırmada yer alan katılımcıların, kimliklerini aktarırken “Burada doğdum” cümlesini kimliğiyle birlikte söyleme ihtiyacı hissetmeleri ve kendilerini Alman toplumuna adanmış olarak ifade etmeleri bu durumu göstermektedir. Araştırmaya katılan gençlere sorulan: “Almanya’da yaşamaktan memnun musunuz?” sorusuna: “Üniversiteyi kazanma ve okuma imkânının Almanya’da daha kolay olması, Almanya’da disiplin olması, kurallara katıyen uyulması, maddi imkânların çok iyi olması, meslek yapma ve iş bulma ve para kazanma imkânlarının kolay olması, sosyal hizmet verilen kurumlarda hizmet almak için sıra bekleme durumunun olmaması.” verilen cevaplarla gençler, olumlu tablolar çizmişlerdir. Bu araştırmanın genel sonuçlarına göre, sosyal yaşamda bazı dezavantajlar ile karşılaşmakta olsalar da dördüncü nesil genç göçmenlerin, Almanya’daki yaşamlarından memnun oldukları açık bir biçimde görülmektedir. Bir katılımcının ifadesi bizim bu tespitimizi desteklemektedir: “Ailem burada ve onlarla yaşamaktan memnunum. Almanca biliyorum ve çevremdeki insanlarla anlaşmakta sorun yaşamıyorum.” (Katılımcı: 8).

Almanya’da yaşayan dördüncü kuşak gençlerin, Türkiye’ye duydukları özlemin fazla olduğu görülmektedir. Nitekim araştırmaya katılanların ifadeleri bunu ortaya koymaktadır. Bu nedenle dördüncü kuşağın kimlik algısında, Türkiye hasreti azalmış gibi görülmekte olsa da bittiğini söylemek mümkün değildir.

• Birey kendisine ait hissettiği toplumun değerlerini, yabancı bir kültür ve kimlik altında koruma içgüdüğü geliştirmektedir (Çoştı, 2021: 79). Bizim tespitimize göre, genç neslin sosyal yaşamda karşılaştıkları zorluklar, onların, dini ve etnik kimliklerine olan aidiyetliklerini zayıflatmamıştır. Nitekim Çoştı’nun (2021) tespiti, bu durumu desteklemektedir. Ayrıca usulunun yaptığı araştırmada da aynı sonuçlara ulaşılmıştır (Uslu, 2010). Günlük konuşma ve iletişim açısından dil tercihlerine baktığımızda, iki dili de konuşma imkânına sahip olsalar da, dördüncü nesil gençler, daha çok Almancayı kullanma yolunu tercih etmektedirler ki bu

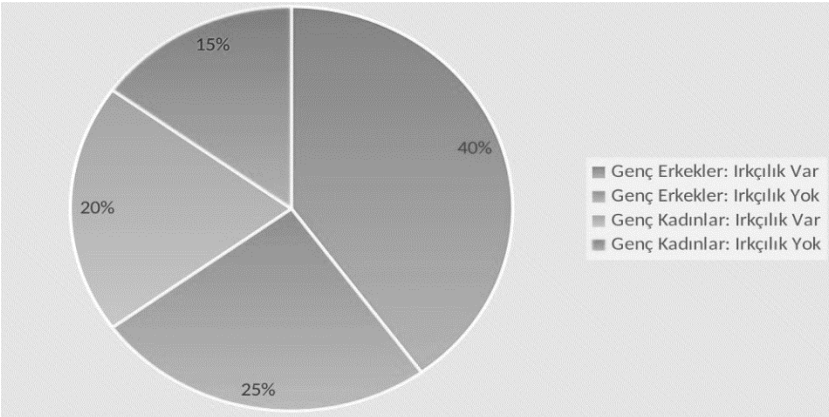

durum çok normaldir. Çünkü dördüncü nesil gençlerin kendileri ile Türkçe konuşacak aile büyükleri -nesiller bazında- azalmaktadır. Dördüncü kuşağın bu durumunun, Türk dilinin gelecek nesillerde devam etmesi adına negatif bir görünüme sebebiyet vermekte olduğunu söylemek yerinde olacaktır.

- Ulus-ötesi topluluk yaşamında, farklı kimliklere sahip bireylerin bir arada yaşaması ve karşılıklı etkileşim içine girme imkânlarının kolaylaşması melez ve çoğul ve karmaşık kimlik biçimlerini ortaya çıkarmıştır. Almanya’da doğan ve burada büyüyen dördüncü nesil gençler, yaşadıkları toplumunun eğitim sürecinden geçerek, Alman toplumunun değerleri ve yaşam biçimleriyle sosyalleşerek büyüdükleri için, köklü bir dönüşümün eşiğine gelmişlerdir. Türkçeyi çok iyi bilmediklerini ifade edenler, Almanya’da yaşamaktan memnun olduklarını ifade edenler, vatan özlemi çekmediklerini belirtenler bu konunun desteklendiğini göstermektedir. Genç nesillerdeki bu durum, dördüncü kuşak gençliğe özgü yeni bir görüntü arz etmektedir.

- Ailelerinden aldığı kültürel deneyimin yanında, dördüncü nesil gençlerin, küçük yaşlardan itibaren Kindergarten’da (Anaokulu) sosyalleşmeye başlamaları, okul hayatına burada devam etmeleri ve Almanlarla aynı çevrede birlikte büyümeleri, onların, iki taraflı bir kültür sentezi oluşturmalarını sağlamıştır. Dolayısıyla genç Türkler, kültürel, dini ve etnik değerlerini unutmazken, Alman kültürüne de kolaylıkla uyum sağlamaktadırlar. Türk göçmenler üzerine yapılmış bazı çalışma sonuçları da, bu konuyla paralellik göstermektedir (Aslan, 2018: 209; Göker, 2013: 332; Güllü, 2003: 186; Solaktaş, 2020: 48; Yurdakul & Çaha, 2018: 158–159).

Grafik-4:
İrkçılık ve ötekileştirmeye maruz kalma

Yukarıdaki Grafik-4'e bakıldığında yaşadığı ülkede ırkçılığa maruz kaldığını söyleyenlerin oranı % 60 olsa da Almanya'da yaşamakta olan dördüncü nesil Türk gençler için bu durum, çok kötü bir sonuç olarak değerlendirilmemelidir. Bunun nedeni, katılımcılardan büyük bir oranın, yani % 40'ın ırkçılığa maruz kalmadığını ifade etmiş olmasıdır. Çelik'in (2008: 121) araştırmasında savunduğu "Yabancı düşmanlığı ve ırkçılığın, Almanya'da yaşayan Türklerin en önemli problemi" olduğu tezine karşı; bu araştırmadaki nitel veriler çerçevesinde ortaya çıkan sonuç, Alman vatandaşlarının, birlikte yaşadıkları Türk gençlerini kabul etmeye başladıkları ve onları dışlamadan, onlarla birlikte yaşamaya alışmaya başladıklarını ortaya koymaktadır. Evet, ırkçılık bitmemiştir ama ırkçılığa maruz kalmadıklarını ifade edenlerin oranı (%40) azımsanamayacak kadar çoktur. Genç Türkler, Türkiye ziyaretini neredeyse her yıl gerçekleştirmektedirler. Bu ziyaretler, aile ve akraba ziyaretinin yanında tatil olarak da değerlendirilmektedir. Bunun yanında dördüncü kuşakta, Türkiye özleminin giderilmesi ve kültürel gezilerin de, bu ziyaretin amaçlarından biri olduğu görülmektedir. Bu veriler doğrultusunda, dördüncü nesil göçmen Türk gençlerinde -tatil ziyareti bile olsa- Türkiye özleminin devam ettiği ve bu özlemin azalmadığı görülmektedir.

d.e. Manevi İhtiyaçlar

• Yaşadıkları sosyal ortamda, göçmen oldukları her fırsatta vurgulanan Türk gençlerini, asimile edebilme adına (bu sadece Türkler için var olan bir uygulama değil, yabancı olarak görülen herkesin karşılaştığı bir durum) her türlü önlemi almaktadır. Bu amaçla yaşamın her alanında (dini, kültürel ve sosyal) kültürel birlikteliği sağlamaya yönelik önlemler alınmaktadır. İlkokul ve daha sonrasında gençler, tüm resmi eğitimlerini, devletin çatısı altında resmi olarak hizmet sunan okullarda tamamlamaktadırlar. Bu okullarda din eğitimi, tamamıyla Hristiyan kültürü çerçevesinde verilmektedir. Bazı gençler, hafta sonları birinci ve ikinci nesillerin inşa ettikleri camilerde, İslam kültürünü ve tabii ki bu camiler Türklerle ait olduğu için Türk kültürünü gayri resmi şekilde öğrenmektedirler. Dördüncü nesille birlikte, İslam din dersleri (velilerden talep olması ve dilekçe verilmesi durumunda ki resmi belgelere sahip din dersi öğretmenin de olması gerekiyor) bazı eyaletlerde okutulmaya başlamıştır. Çalışmamızın bağlı olduğu Hessen eyaletinde milli eğitim bakanlığı itiraz etmiş olsa da, yüksek mahkeme kararıyla isteyen öğrencilere İslam din dersi verilmektedir. İçinde büyüdükleri toplumun kültürel değerleri Müslüman Türk gençlerini psiko-sosyo-spiritüel açıdan etkilemektedir. Ayrıca, aile ortamında gördüğü dini ve kültürel davranışlar ile yaşadığı çevrede (okul, işyeri, resmi daireler) karşılaştığı davranışlar da gençlerin ruhsal yapılarını etkilemektedir. Aynı ülke de doğmuş, aynı mahallede

yaşamakta ve aynı dli konuşmakta olmasına rağmen, göçmen Türk gençlerin ırkçılık ve sosyal dışlanmışlığa da maruz kalmaları onları olumsuz etkilemektedir. Böyle bir ortamda büyüyen gençlerin; ‘manevi açıdan hissettiğiniz ihtiyaçlarınız nelerdir?’ sorusuna verdikleri cevaplara baktığımızda, dördüncü nesil gençlerin, sabır konusuna daha çok ihtiyaç hissettikleri tespit edilmiştir. Araştırmaya katılan dördüncü nesil Türk gençlerin psiko-sosyal yaşamlarında ihtiyaç hissettikleri manevi değerler: ‘Sabır’, ‘İyilik’, ‘Güven’, ‘Doğruluk’, ‘Tevekkül’, ‘Karşılıklı Güven’, ‘Huzur’, ‘Samimiyet’ şeklinde saptanmıştır. Bireyin kendisi, çevresi ve Tanrı ile ilişki durumunu ortaya koyan, hayata ve dine dair konuları esas alan maneviyat konusunda batı literatüründe çalışmalar yapılmış ve ölçekler geliştirilmiştir (Gow ve ark. 2011; Unterrainer ve ark. 2012).

S o n u ç

Almanya’da dördüncü nesil göçmen Türk gençlerin yaşam deneyimleri, kimlik gelişim süreçleri ve yaşadıkları topluma ve Türk kültürüne karşı algı biçimleri dikkate alınarak gençler ile ikili görüşmeler yapılmıştır. Araştırma bulguları genel olarak değerlendirildiğinde dördüncü kuşak gençlerin neredeyse tamamı, kendilerini Türk kültürüne ait hissetmektedir. İslam’ı yaşama, dini ve kültürel değerlerini koruma konusunda zorluk yaşıyor olsalar da, genç nesillerin Almanya’da yaşamaktan memnun oldukları tespit edilmiştir. Özellikle bazı gençler kendilerini Alman toplumuna adanmış görmektedirler. Kendilerini böyle görseler de dördüncü nesil gençler, kültürel ve dini değerlerini muhafaza etmeye gayret göstermekte ve sosyal yaşam alanında yaşamakta ve her iki topluma da ayak uydurmakta zorluk çekmemektedirler. Özellikle cami ve dini kurumların faaliyetlerine katılmakta ve Türkiye ile olan bağlarını korumaya çalışmaktadırlar. Bir göçmen olarak, Almanya’da kültürel ve dini farklılıklarla birlikte yaşamının getirdiği sorunlara maruz kalmakta ve bu sorunlarla baş etme konusunda manevi destek olarak sabır değerine ihtiyaç duymaktadır. Sonuç itibari ile dördüncü nesil gençlerin, kendilerine özgü bir Türk-Alman kültürü oluşturduğu söylemek yerinde olacaktır. Bunun nedeni bu çalışmaya katılan, kimliğini Türk aidiyetiyle tanımlayan gençlerin iki toplumda da yer bulan, iki kültürden de izler taşıyan bir yaşam sürmeleri ve kendilerini bir topluma ait hissederken diğer topluma da zorlanmadan uyum sağlayabilmeleridir.

Göçmen Türk gençlerin aynı kültürel değerlere sahip kişilerle oluşturdukları ilişki grupları, dinsel nitelikli grup ve cemaatlerin faaliyetleri Türk göçmen gençlerin kendi içinde bir dayanışma grubu oluşturmalarını sağlamaktadır. Aynı dine mensup ve kültürel değerlere sahip kişilerle kurulan anlamlı kültürel temaslar, göçmen gençler için hem dili

koruma hem dayanışma hem de dini değerlere dayalı bilgi birikiminin kaynağını oluşturacak ve gençlerin yaşadıkları toplumda kimlik ve geleneksel tutum ve davranışlarını sürdürme imkânı sağlayacaktır.

Kaynaklar

Akıncı, M. A. & Kutlay, Y. (2009). *Intergenerational identity reconstruction and ethnic identification among Turkish speakers in France*. [içinde] Yurtdışındaki Türkler: 50. yılında göç ve uyum / Turks abroad: Migration and integration in its 50th year. Ed. M. Erdoğan. Ankara: Orion Kitabevi.

Aslan, A. (2018). *Çokkültürlülük ve entegrasyon tartışmaları bağlamında üçüncü kuşağın kimlik algısı ve din: Köln örneği*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Baltacı, A. (2019). Nitel araştırma süreci: Nitel bir araştırma nasıl yapılır? *Abi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 5(2). 368-388.

Başkurt, İ. (2009). Almanya'da yaşayan türk göçmenlerin kimlik problemi. *İstanbul Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*. 12(2), 81-94

Creswell, J. W. (2009). *Qualitative inquiry & research design choosing among five approaches*. USA: Sage Publications

Çayır, N. A. & Gökbulut, Ö. (2015). Yaratıcı drama yöntemi ile öğretmen yeterliklerinden kişisel gelişim üzerine nitel bir çalışma. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11 (2), 252-270.

Çelik, C. (2008). Almanya'da Türkler: Sürekli yabancılık, kültürel çatışma ve din. *Milel ve Nibal*, 5(3), 105-142.

Gencer, M. (2009). *Almanya'daki Türk göçmenlerin uyum ve eğitim süreçleri*. [içinde] Yurtdışındaki Türkler: 50. yılında göç ve uyum / Turks abroad: Migration and integration in its 50th year. Ed. M. Erdoğan. Ankara: Orion Kitabevi.

Gow, A. Watson, J. R., Whiteman, M. & Deary, I. J (2011). A stairway to heaven? Structure of the Religious Involvement Inventory and Spiritual Well-Being Scale. *J Relig Health*. 50, 5-19

Göker, G. (2013). *Göç, kimlik, aidiyet: kültürlerarası iletişim açısından İsveçli Türkler*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Güleç, S. & Sancak, H. (2009). Göç, kimlik ve aidiyet: Almanya'da yaşayan Türkiye kökenli gençler açısından bir analiz. *Uluslararası Davraz Kongresi Bildirileri* (24-27 Eylül 2009).

Güllü, İ. (2003). *Almanya'daki üçüncü kuşak Türk gençlerinin dini tutum ve davranışları: Köln örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Karaduman, S. (2010). Modernizmden postmodernizme kimliğin yapısal dönüşümü. *İstanbul Yaşar Üniversitesi E dergisi*, 5 (17), 2886-2889.

Oruçlu, A. (1999). Müslüman kökenli göçmenler ve Avrupa: Bugün ve gelecek üzerine. *Mehir Dergisi*, 4, 101-118.

Özdemir, M. & Coştu, Y. (2021). *Almanya'daki Türk ailelerinde kimlik*. [çinde] Din ve Toplum Üzerine Yazılar. Ed. Y. Coştu. UK: Lap Lambert Academic Publishing.

Özdemir, M. (2010). Nitel veri analizi: Sosyal bilimlerde yöntem bilim sorunsalı üzerine bir çalışma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11 (1), 323-343.

Solaktaş, R. (2020). *Kimlik din ilişkisi (Almanya'da yaşayan üçüncü kuşak Türkler üzerine bir araştırma)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Şahin, B. (2010). *Almanya'daki Türkler; Misafir işçilikten ulusötesi (transnasyonel) bağların oluşumuna geçiş süreci*. Ankara: Phoneix Yayınları.

Taşgın, A. (2009). *Türkiyeli göçmenlerin kurgusu: İki kültür kaskacından çıkış imkânı*. [çinde] Yurtdışındaki Türkler: 50. yılında göç ve uyum / Turks abroad: Migration and integration in its 50th year. Ed. M. Erdoğan. Ankara. Orion Kitabevi

Unat, N. A. (2002). *Bitmeyen göç; Konuk işçilikten ulus-ötesi yurttaşlığa*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Unterrainer, HF. Nelson, O., Collicutt, J. & Fink, A. (2012). The english version of the multidimensional inventory for religious/spiritual well-being (MI-RSWB-E): First results from British college students. *Religions*, 3, 588-599.

Uslu, N. (2010). *Almanyadaki Müslüman gençlerin camilerden beklentileri*. Bachelorarbeit. Grin Verlag.

Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.

Yıldırım, A. (1999). Nitel araştırma yöntemlerinin temel özellikleri ve eğitim araştırmalarındaki yeri ve önemi. *Eğitim ve Bilim*, 23 (112), 7-17.

Yurdakul, A. & Çaha, Ö. (2018). Almanya'da yaşayan üçüncü nesil Türkiye kökenlilerde kimlik algısı. *Yönetim, Ekonomi, Edebiyat, İslam'i ve Politik Bilimler Dergisi*, 3(1), 140-162.

